

naponta a szükségletnek megfelelően folyamatosan tovább tervezzük.

3. A *témakör* tervezések megállapítjuk az egyes nevelési területeknek megfelelő legcélszerűbb feladatait, köreit. Ezeket a napi felkészülés során is konkretizáljuk.

4. A napi *K órához vázlatot* készítünk, az *Ö órák anyagát* és az ehhez kapcsolódó konkrét nevelési feladatokat, tevékenységeket *munkalapokra* írjuk.

Kétségkívül, e munka nem a legkönnyebbek közé tartozik. De ha a nevelői igényességgel, kellő szakmai, pedagógiai felkészültséggel sikerül a kezdeti nehézségeket, zökkenőket áthidalni, akkor nagyon sok örömet talál majd a nevelő nehéz, de érdekes és sokoldalú munkájában és eredményében.

Tölgyesi József
Csabrendek-Nyirespuszta

SZEMLÉLTETÉS A MAGYARÓRÁN

Vizsgáljuk meg, milyen szemléltetési lehetőségeink vannak az általános iskolai magyar órákon, s ezeket hogyan tudjuk megvalósítani!

1. *A szemléltetés leggyakoribb és legkövetlenebb formája a tanár bemutatása.* Azt mondjuk és hisszük, hogy a tanári bemutatást nem pótolja és nem is pótolhatja semmi. Sokszor egy-egy vers vagy prózai anyag bemutatásakor szinte művészi teljesítményt kell nyújtanunk. Ilyenkor a gyerekek átadják magukat az irodalmi szépnek.

Nagyon jó azonban, ha a prózai és verses anyagból magnó-, illetve hangfelvételeink vannak. Ezeket ne a tanári bemutatás pótlására, hanem egyéb alkalmakkor használjuk! Pl.: Az óra végi összefoglaláskor, egy-egy nagyobb tematikus egység lezárásánál, 2 órás anyagnál a második óra elején újra bemutatásként.

(Himnusz, Szózat.) Lehetséges az is, hogy számonkérő verselemzésnél a tanuló helyett inkább művészi előadásban hangozzék el a vers.

(Tanszalagok az 5., 6., 7. oszt. részére, Az irodalom gyöngyszemei, egyéb verses lemezek.)

2. *Szemléltetés képekkel.* Szinte minden órán sorra kerül egy-két állóképbemutató: Irodalmi képeskönyv, Beszélő házak, írói arcképek, egyéb reprodukciók. Ilyeneket gyűjtsenek a tanulók is. A munkafüzetbe ragasztott képek is hasznosak. Nem beszélve arról a haszonról, hogy a tanulók kutatnak, gyűjtik a szépet, az értékeset, s megtanulnak rendszerezni is.

3. Igen elterjedt módja a szemléltetésnek *a diapozitívek és a diafilmek vetítése.* Minden iskola rendelkezik diapozitívekkel, diafilmekkel és a hozzá való eszközökkel: mondák, regények, elbeszélő költemények, írók, költők életrajza stb. Ezeket is inkább egy-egy anyagrészt összefoglalásakor, esetleg „jutalomként” vetíthetjük a tanulóknak.

4. *Koncentráció.* Az eddig említett szemléltető eszközök elsősorban arra szolgálnak, hogy a tanulók a központban álló irodalmi

anyagot jobban megértsék, s érzelmileg is közelebb kerüljön hozzájuk.

Az osztályok értelmi szintjétől, befogadóképességétől és időnkéntől függően néha többet is nyújthatunk azért, hogy a tanultakat sokoldalúan szemléltessük, állításainkat még jobban alátámaszthassuk, óráinkat színesé, művészi élményekben gazdagabbá tegyük.

Arra gondolok, hogy egy-egy író, költő életrajzában, műveinek tárgyalása során a tankönyvbe vagy a Szöveggyűjteménybe fel nem vett szemléltető anyagot is bemutatathatunk. Lásunk néhány példát!

József Attila: Anyám c. verséhez kapcsolhatjuk a Kései sírató-t, Juhász Gyula: Milyen volt... c. verséhez az Anna örök c. költeményt. Mikszáth Kálmánnal keressünk időt a Ló, báránya meg a nyúl c. novellának. A Toldi összefoglalásakor legalább néhány versszakot a Toldi estjéből is bemutatunk. A 6. osztályban a Hun mondakör kapcsán Gárdonyi: A láthatatlan ember c. regény diafilmje vetíthető. A népdal tanításakor olyan népdalszöveget is bemutatathatunk, amelyik legalább kétféle változatban ismeretes. Pl.: A csitári hegyek alatt régen leest a hó...

Már Kistilden, már Kistilden régen leest a hó... Kádár Kata balladája szerepel a 6. oszt. énekkönyvben is. S ha a Hét évszázad magyar költészetét vagy Kriza János székely népköltés-gyűjteményét vesszük, elő, újabb kétféle szövegvariánsra bukkanunk. Ezek bemutatásával élővé válik az a száraz mondat: „A népköltészeti alkotások szájhagyomány útján terjednek, térben és időben változnak.”

Az irodalmi anyaghoz kapcsolódó szemléltetési lehetőségeknél se szeri, se száma. FelSOROLÁSUKRA nem is vállalkozom.

Igen gazdag szemléltetési lehetőséget ad a más tantárgyakkal való koncentráció is. Elsősorban a képzőművészettel és a zenével való kapcsolatra gondolok.

A zenei szemléltetésnél segítségül vehetjük az évfolyamnak megfelelő énekkönyvet, zenei tanlemezeket és egyéb felvételeket. Íme, a leggyakoribb zenei szemléltetések, amelyeket magam is használok:

5. o. Petőfi: János vitéz — Kacsóh: János vitéz: lemez, esetleg az operett megtekintése.

Weöres Sándor: Építők c. verse — Zenés feldolgozása az 5. o. énekkönyvben.

6. o. A népdalok tanításakor: 6. oszt. énektananyag. Összefoglalás az 51. lapon. Bartók: Breviárium — A gyűjtő keservei.

A népballadák tanításakor: Kádár Kata — énekkönyv.

Kőmives Kelemenné — dallamát ismerik a tanulók. Kodály: Molnár Anna — lemez. A népköltészet összefoglaló óráján: Kodály: Mátrai képek vagy Karádi nóták — lemez.

Gárdonyi: Egri csillagok: Tinódi Lantos Sebestyén: Egri históriának summája — énekkönyv.

7. o. Kuruc költészet: 6. o. énekkönyv, 7. o. ének — tanlemez.

Csokonai verseinél: Virágénekek a 18. sz. ből.

A Reményhez: 7. o. lemez, esetleg énekes előadás.

Fazekas: Lúdas Matyi — Szabó Ferenc: Lúdas Matyi szvit — lemez.

Kölcsey: Himnusz — Erkel: Himnusz — lemez.

Kölcsey: Huszt — Kodály: Huszt — lemez, 8. o. énekkönyv.

Vörösmarty: Szózat — Egressy: Szózat — lemez.

Petőfi népies dalai: 6. o. énekkönyv (Alku) Petőfi: Szeptember végén — Huszka Jenő dallama.

Petőfi: Föltámadott a tenger — Szabó Ferenc: Föltámadott a tenger — oratórium. Arany: Nemzetórdal — 7. o. énekkönyv, 6. o. énekkönyvben: Toborzó. (A Nemzetórdal szövegét, a Toborzó dallamát írta Arany.)

8. o. Ady megzenésített versei — Reinitz Béla.

Ady—Kodály: Fölszállott a páva.

József Attila: Mondd, mit érlel... — Vándor Sándor dallama.

József Attila: Medvetánc — Bartók Béla: Medvetánc.

A szemléltetés felhasználható a készségfejlesztés sokféle ágában, így a fogalmazási készség fejlesztése terén is. Ezt a módszert főleg az 5. és 6. osztályban alkalmazzuk. Az audio-vizuális eszközökkel szemléltetett fogalmazástanításnak is számtalan lehetősége van. Csak egy példát mondok arra, hogyan tanítottam a leíró fogalmazást az 5. osztályban diaposzítív segítségével.

A tanulók ismerték már Petőfi: Alföld c. költeményét, Petőfi: Hortobágy, dicső róناسág c. levélrészletét, Jókai: A befagyott Balaton c. regényrészletét. Megfigyelték a sze-

melvények leíró részeit, maguk is kerestek egyéb — a már régebben tanult szemléltetésekből leírásokat. S ezek alapján, de minden tudatos előképzettség nélkül 5—6 soros leírást készítettek ezzel a címmel: Téli világ.

A következő órán került sor a leíró fogalmazás készítésének megtanulására.

I. A táj összefoglaló, vázlatos képe.

II. A táj részletes leírása térbeli sorrendben.

III. Érzések, gondolatok a tájjal kapcsolatban.

Most kigyulladt a diaposzítív, s a tanulók maguk előtt láttak egy régi várat. Röviden megbeszéltük a vázlat alapján a látni valót, majd azonnal a fogalmazás elkészítése következett. 10—12 perc állott a rendelkezésükre.

Érdeemes megfigyelni, hogyan dolgoztak a tanulók odahaza, tudatosság nélkül, és tudatosan, valamint elképzelés és a szemléltető kép segítségével. A példákat párhuzamosan közlöm.

1. fogalmazás:

Téli világ

Télen nagyon szép a világ. A kopasz fák fénylenek a csillogó zúzmarától. A közeli tavat vastag, erős jégpáncél borítja. Néha esik a szép pelyhes, fehér hó.

Egy régi vár

I. Kinézek a vonatból, s egy hegy tetején várromot pillantok meg.

II. Az utazónak rögtön a szemébe ötlük, hogy a vár fele épségben, a másik fele romokban áll. Elgondolkodom, mire használták ezt a várat régen: háborúra? vagy lakhelynek? A hegy alján falu van. Mellette nagy búzatábla sárgállik. A hegyoldalon felfelé haladva először füves, kopár területen megyünk. Utána barna csúsós sziklával állunk szemben. Végül a várromhoz érünk.

III. A vonatból csak ennyit láttam, de ez is nagyon tetszett.

2. fogalmazás:

Téli világ

Télen az emberek is más hangulatúak lesznek. A fák megkopaszodnak és zúzmararuhát vesznek fel. Az állatok is melegebb bundát váltanak. A nagy hegyek sziklái megrepednek és omladoznak. A friss vízű patakok jégpáncél alá bújnak. Az erdőben csak néha néha bukkán fel vad. Minden néma és egyhangú lesz.

Egy régi vár

I. Kinézek a vonatból, s egy várromot pillantok meg.

II. A hegy alatt egy kis falucska áll. Még előrébb búzatáblában akad meg a szemem. A falu mögött erdő zöldell. Feljebb a he-

gyen már csak gyér fűvel találkozunk. A várba szűk utca vezet fel. A vár egyik része még ép, a másik része rimes-romos tornyokkal tagolt. A hegy, illetve a vár felső tornyáról szép kilátás nyílik az alattunk hullámzó tájra.

III. Vajon milyen célra építhették ezt az elhagyott várat?

3. fogalmazás:

Téli világ

Az utcán hóhányók roboznak. A hómunkások a síneket tisztítják. Ahol emberek, autók járnak, már megbarnásodott a hó. Az út szélén kisebb-nagyobb hóbuckák látszanak. Alig vehető észre, hogy egyik autó, a másik pedig tényleg hóbucka. Gyerekek hógolyóznak. Őneikik szép a tél.

Egy régi vár

I. Kinézek a vonatból, s egy várromot pillantok meg.

II. A várhegy tövében sárgállik a búza. A vár felé szerpentin kanyarog. Az út egy ki-

sebb erdőn visz át. A fák dús lombjai közt egy-egy madár fészkel. Később kis falucskába érkeztünk. Egy kisfiú hajtja az utcán fehér libáit. A nádfüdélű házak egymás mellett sorakoznak. A falu után nehezebb az út. A kopár sziklák között alig látszik egy kis fű. Végre felérünk a romhoz. Törökök ellen építhették, hogy a környező falvakat megvédje. A megbarnásodott kövek között jutunk fel egy még épségben maradt toronyhoz. Innen fölséges a kilátás.

III. Megérte a fáradságot. Ha lenne időm, elmesélem, hogy mit láttam a toronyból.

Tudom, hogy még sok mindenről lehetne beszélni a magyarórákon való szemléltetéssel kapcsolatban. Mégcsak nem is említettem a hangosfilm és az Iskola-Televíziós órák lehetőségeit, mint az audio-vizuális oktatás magasabb szintű eszközeit. Ez talán külön dolgot tárgyat képezhetné.

Garzó Mária

Bp. V. Irányi u. 3. ált. iskola

HOFFMANN OTTÓ

Pécs, Tanárképző Főiskola

TÖRTÉNELMI VETÉLKEDŐ A 6. OSZTÁLYBAN

A jól szervezett *szaktárgyi vetélkedő* iskolai munkánk hasznos kiegészítője lehet.

Verseny jellege folytán sokakat *mozgósít*, a tanulót elmélyültebb felkészülésre ösztönzi, nagyobb arányú megterhelésnek, erőpróbának veti alá, nyilvános szerepléshez szoktatja, így kihát személyiségjegyeinek alakulására is. A vetélkedő „formabontó” feladatrendszerével maradandó *élményt* jelenthet tanulóinknak.

A tanár számára az *információszerzés* eszköze is. A vetélkedő ugyanis átfogó tájékoztatást ad a résztvevők tárgyi ismereteiről, kronológiai és topográfiai jártasságáról, ugyanígy történelmszemléletük, gondolkodó- és kifejezőképességük fejlettségéről, fellépésük biztonságáról stb.

Remek lehetőség a megalapozott *osztályozásra* is. Mivel a vetélkedőn szerzett érdemjegy sokféle teljesítményen alapszik, nagyobb súllyal esik latba. (A naplóban pl. külön színnel jelöljük.)

Alább a 6. osztályos történelem első félévi anyagából összeállított vetélkedő feladatrendszerét mutatjuk be. Minden „forduló”-nál egyúttal közöljük, oktató-nevelő munkánk melyik *részterületéről* kívántunk tájékozódni, ill. a jelzett feladatok a tanulónak *milyen fajta képességét* veszik igénybe vagy éppenséggel fejlesztik.

Az egyes fordulókát úgy állítottuk össze, hogy *időrendben* mindig „végigmegyünk” a tantervi anyag csomópontjain (tehát mindegyik önmagában kerek egész) — csak más-más szemszögből, s a feladatok is más-más jellegű tevékenységet kívánnak.

A januári órátöbbltet lehetővé tette, hogy a nagy erőpróbát 3—4 órás *ismétlés* előzze meg — az otthoni felkészülésen, olvasáson kívül.

A vetélkedőt egyik délutánon bonyolítottuk le.

A vetélkedőre az egész osztálynak fel kellett készülnie, de csak tizenkét önként jelentkezőt indítottunk, a *többiek*et a totózába, ill. a beszámoló kiegészítésébe vontuk bele. Közülük a jól szereplők *zsetont* kaptak, ill. később osztályzatot.

A vetélkedőt megszervezhetjük úgy is, hogy a jobbakat, közepeseket, gyengébbeket — a sikerélmény érdekében — váltakozva, de *külön-külön* indítjuk (vö. tréfásan: NB I, NB II, NB. III-as forduló) a feladatok megfelelő elosztásával. Vagy: a tanulók egy-egy rétege más-más alkalommal versenyez. Vagy: az első két forduló a „selejtező” szerepét is betöltheti.

A versenyzők az *osztállyal szemben* foglalnak helyet, hogy a „nyilvános fellépés”-t is megszokják. A borítékba helyezett *feladatokat* (kártyákat) *búzniuk* kell. Az időtől és a fel-